

LA RECEPCIÓ DE LA MÚSICA DE ROBERT GERHARD A CATALUNYA DURANT EL FRANQUISME (1948-1970): TROBADES I DESAVINENCES*

GERMÁN GAN QUESADA

RESUM

Absència cridanera en la *Historia de la música española contemporánea* (1958), de Federico Sopena; jutjat com un «compositor apàtrida» per Manuel Valls dos anys després; «racial i universalista», en opinió de Xavier Montsalvatge en el moment de la seva mort... Quina fou la sort de Robert Gerhard, i de la seva música al llarg dels més de trenta-cinc anys de franquisme? Com es va produir la seva progressiva recuperació per a l'escena musical catalana?

L'ombra distant de Gerhard va constituir-se en guia per les activitats de difusió de la música d'avantguarda del Club 49 a Barcelona, malgrat la impossibilitat d'un magisteri efectiu, tret de la figura, alhora respectada i aïllada, de Joaquim Homs, i només un grapat d'obres de la producció del compositor de Valls arribaren a les sales de concert —o, molt més sovint, a cercles més reduïts de *connoisseurs*— entre 1950 i 1970, sense que es produís una recepció continuada de les seves propostes estètiques.

El propòsit d'aquest article és assenyalar les fites principals d'aquest procés, en què la posició inicialment ambigua i incòmoda de Gerhard en el panorama cultural català del seu temps fou donant pas, no sense vacil·lacions, a un progressiu reconeixement del seu paper fonamental com a part de la tradició modernista de Catalunya i com a figura tutelar de l'avantguarda musical catalana a la fi del període d'estudi.

PARAULES CLAU: Robert Gerhard, música catalana, crítica musical, avantguarda, recepció.

* Aquest text és la versió catalana, revisada i actualitzada, de la primera part de l'article «From 'prodigal son' to 'spiritual guide': Robert Gerhard and his music during the Francoism (1945-1975)», a *Proceedings of the Third International Roberto Gerhard Conference*, Huddersfield, Centre for Research in New Music, Department of Music, University of Huddersfield (en premsa), i ha estat redactat dins del marc del projecte de recerca R+D *Música, ideologia y política en la cultura artística durante el franquismo (1938-1975)*, del Ministeri de Ciència i Innovació, HAR2010-17968.

THE RECEPTION OF ROBERT GERHARD'S MUSIC IN CATALONIA
DURING THE FRANCO REGIME (1948-1970): HARMONIES AND
DISHARMONIES

ABSTRACT

A conspicuous absence in Federico Sopeña's *Historia de la música española contemporánea* (1958), a "composer without a homeland" two years later in the words of Manuel Valls, and a "racial and universalist" in the opinion of Xavier Montsalvatge on the occasion of his death... indeed, what was the fate of Robert Gerhard and his music during the more than thirty-five years of the Franco regime? How did his progressive recovery in the Catalan musical scene come about?

Gerhard's distant shadow became a guide for Barcelona's Club 49 and its activities conceived to spread avant-garde music, despite the impossibility of anyone here receiving any direct effective tutoring from him (with the sole exception of the then respected but isolated figure of Joaquim Homs) and only a handful of works from the oeuvre of Gerhard, the composer from Valls, reached the concert halls or, what was much more often the case, some very small circles of connoisseurs between 1950 and 1970, without there being any continued reception of his aesthetic ideas.

This paper discusses the principal milestones in this reception process, in which Gerhard's initially ambiguous and uncomfortable position in the Catalan cultural panorama of his times gave way, not without hesitations, to the progressive recognition of his fundamental role as part of the modernist tradition of Catalonia and as a leading figure of the Catalan musical avant-garde at the end of the period under consideration.

KEYWORDS: Robert Gerhard, Catalan music, music criticism, avant-garde, reception.

ELS PRIMERS PASSOS D'UN LLARG CAMÍ (1948-1951)

«Nacido en Cataluña, de padre suizo y madre catalana»,¹ «compositor suizo, tan vinculado a los medios musicales barceloneses»...² Sí, és Robert Gerhard a qui es refereixen Joaquín Rodrigo, en la seva crítica de l'estrena de la *Primera simfonia* publicada a Madrid el 1955, i un comentarista anònim des de Barcelona el març de 1949; tots dos, molt conscients de la incomoditat que la figura del compositor de Valls aixecava en el panorama cultural espanyol i català del franquisme, arran de les complexes circumstàncies polítiques i estètiques que l'envoltaven i que, amb les modificacions lògiques al pas dels mateixos canvis de les inèrcies socioculturals, s'estenen des de finals dels anys quaranta fins als primers balbujejos de la transició democràtica.

1. J[oaquín] R[ODRIGO], «El XXIX Festival de la Sociedad Internacional de Música Contemporánea». *Música* (Madrid), núm. 12-13 (segon trimestre 1955), p. 155-164; la citació és a la p. 160.

2. «Música - Primeras audiciones de obras sinfónicas», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (18 març 1949), p. 10.

De fet, el nostre recorregut ha de remuntar-se fins al 1948 —any en què Gerhard retorna a Catalunya per a una visita estiuenca per primera vegada d'ençà del seu exili a Cambridge— per començar a trobar-nos l'inici d'un llarg seguit d'actituds contrastants envers el compositor. I és Xavier Montsalvatge, qui, molts anys després, recordaria Gerhard en els seus *Papers autobiogràfics* d'una manera força distant,³ el responsable d'informar-nos, des de les pàgines del setmanari *Destino* (a poc a poc allunyant-se dels seus orígens netament falangistes), d'aquesta presència amb entusiasme evident: Gerhard és, segons la seva opinió, «un símbolo de la inquietud siempre renovada y de la independencia estética con la que nuestros jóvenes músicos se sienten identificados»⁴ i, alhora, mereixedor de la visita que Montsalvatge anuncia als seus lectors amb l'objectiu de conèixer de primera mà la seva producció recent i donar-ne notícia en un altre article, com farà en el número d'agost d'aquell mateix any.⁵

Montsalvatge, qui —a diferència dels dos crítics esmentats al començament del text— no dubtava pas a considerar Gerhard «nuestro compatriota»,⁶ conclouïa el retrat del compositor reconeixent-hi l'escassa familiaritat amb les seves obres recents, limitada a l'audició d'alguns exemples d'arranjaments de música espanyola per a la BBC... No ens n'hauríem d'espaventar: molt probablement, la primera composició de Gerhard que es va poder sentir a Barcelona després de 1939, si més no públicament, fou precisament un d'aquests arranjaments, en aquest cas de la coneguda sarsuela de Giménez Caballero *Gigantes y cabezudos*, programada pel director britànic Stanford Robinson el març de 1949, en comptes de la interpretació d'una *suite* del ballet de Gerhard *Don Quixote*.⁷ Tot i que l'assumpte extern d'aquest ballet —com ara bona part de la producció orquestral de Gerhard dels anys quaranta, de la simfonia *Homenatge a Pedrell a Flamenco* o *Alegrías*—⁸ podria semblar convenient per a la ideologia imperial i espanyolista del primer franquisme, segurament la Barcelona de 1949 encara no es veia preparada per llegir el nom de Gerhard en lletres capitals als cartells del Gran Teatre del Liceu...

3. «Me llamó la atención su voluntad analítica, la formalidad tajante de sus opiniones, la circunspección con que eludía comentar su mayor o menor vinculación con la problemática que había creado la Escuela de Viena y su perspicacia, propia de un intelectual cultivado y un tanto exclusivista.» Xavier MONTSALVATGE, *Papeles autobiográficos: Al alcance del recuerdo*, Madrid, Fundación Banco Exterior, 1988, p. 157-158.

4. [Xavier] MONTSALVATGE, «Momento musical», *Destino* (Barcelona), núm. 571 (17 juliol 1948), p. 20.

5. X[avier] MONTSALVATGE, «La obra de Robert Gerhard en los últimos diez años», *Destino* (Barcelona), núm. 576 (21 agost 1948), p. 19.

6. Javier MONTSALVATGE, «Arnold Schoenberg o la música "atomizada"», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (25 juliol 1951), p. 2.

7. Barcelona, 20 de març de 1949 (Orquesta Sinfónica del Liceo / Stanford Robinson). Al programa, a més de l'obra de Gerhard, hi figuraven composicions de Benjamin Britten (*Four Sea Interludes* de l'òpera *Peter Grimes*), Gustav Holst (*Lyrical Moment*) i William Walton (*Concert per a viola i orquestra*).

8. Samuel LLANO, «Polifonías del exilio: disidencia y heteroglosia en *Flamenco* (1943) de Robert Gerhard», a Leticia SÁNCHEZ DE ANDRÉS i Adela PRESAS (ed.), *Música, ciencia y pensamiento en España e Iberoamérica durante el siglo XX*, Madrid, Universidad Autónoma de Madrid, CSPIM, 2013, p. 387-413.

Al voltant d'aquest 1949, la situació per a la música de Gerhard a Barcelona no mostrava cap senyal de millora: el Cercle Manuel de Falla (CMF), constituït entre 1947 i 1955 i que programà sovint obres d'altres compositors estretament vinculats a Gerhard (Toldrà, Blancafort, Mompou), gairebé mai no va incloure Gerhard en les seves activitats —només Anna Ricci, a l'inici de la carrera professional, hi cantà algunes de les *Catorze cançons populars catalanes* el 1951— i, molt aviat, un dels seus membres, Manuel Valls, rebutjà expressament la seva possible influència sobre la «nova» generació de compositors catalans a la revista *Ariel*, el desembre de 1947.

Així mateix els qui representen l'episodi musical català a la primera post-guerra —Mompou, Blancafort, Gerhard— no formen un grup amb unitat de visió sinó un variat conjunt d'individualitats independents. [...] Mompou [...] Blancafort [...], i Gerhard, addicte a l'atonalisme experimental centre-europeu, no ens lleguen un patrimoni espiritual tan unitari i perdurable que les generacions presents puguin recollir i continuar.⁹

No sense motius, realment. Si fem un cop d'ull a les obres de Gerhard programades a Barcelona a l'inici de la dècada dels cinquanta, hi comprovarem que no es tracta pas del Gerhard avantguardista —malgrat el retret envers la seva «addicció atonalista»—, sinó d'aquell de preguerra arrelat a una tradició de reinterpretació neoclàssica o postimpressionista del material folklòric, de la qual aquests joves compositors ja tenien prou exemples, i de més propers...

Com ara —i a diferència d'Eduard Toldrà, que al llarg dels seus anys com a director de l'Orquestra Municipal de Barcelona mai no va programar (o potser no hi va ser autoritzat) cap obra de Gerhard— Frederic Mompou, qui continuà manifestant-se sobre les composicions recents de l'autor de Valls,¹⁰ sense que això modifiqués una percepció allunyada de la seva tasca. Sens dubte, el passejant ociós que, a la Barcelona de 1951, es trobés amb el nom de Robert Gerhard com a editor de *La Merope*, de Domènec Terradellas —amb més d'un decenni de retard respecte de la seva preparació—,¹¹ no comptava amb gaires notícies actuals sobre la figura de qui havia estat un dels protagonistes de la cultura catalana només vint anys enrere...

UN DECENNI DE LENTA ACCEPTACIÓ (1951-1960)

Al voltant del 1952, tanmateix, començaran a esdevenir-se canvis substancials: és, ara, Joaquim Homs qui, en el si de l'exclusiu Club 49, engegà tot un seguit

9. Manuel VALLS, «L'hora actual de la música catalana», *Ariel*, any II, núm. 14 (desembre 1947), p. 130-131, concretament p. 130.

10. Federico MOMPOU, «Acerca del *Don Quijote* de Roberto Gerhard», *Clavileño*, núm. 5 (setembre-octubre 1950), p. 54-56.

11. Domingo TERRADELLAS, *La Merope*, ed. de Roberto Gerhard, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, Biblioteca Central, 1951.

d'audicions de música contemporània, mantingut fins al 1962, en què la música de Gerhard tingué un lloc molt significatiu.¹² I no només això: és força difícil valorar, en la seva mesura exacta, la immensa tasca duta a terme per Homs per a la difusió de la música de Gerhard al nostre país, no tan sols en aquestes audicions públiques que permetien l'accés a enregistraments de la seva producció més recent, sinó també mitjançant nombrosos articles i assaigs en revistes i periòdics com ara *La Vanguardia Española*, *Diario de Barcelona* i *Serra d'Or*, fins a culminar en la redacció de la biografia de Gerhard —encara avui valuosíssima— publicada en versions castellana, catalana i anglesa.¹³ A tall d'exemple, quan la revista vigatana *Inquietud Artística* dedicà el novembre de 1962 un número monogràfic consagrat a la música contemporània, l'únic compositor que va rebre un espai propi va ser Robert Gerhard: la signatura, de Joaquim Homs...¹⁴

Un cop d'ull a les interpretacions d'obres de Gerhard a Catalunya durant els anys 1950 (v. taula 1) confirma una certa atenció més gran, que va més enllà de les iniciatives d'Homs al Club 49, i una tímida recuperació que, alhora, presenta dos trets rellevants i fins a un cert punt entrelaçats: d'una banda, l'èmfasi progressiu posat en la música més recent de Gerhard i la inquietud per assolir-ne una ràpida comprensió —malgrat que allò pogués suposar una mancança en la comprensió íntegra del seu catàleg— i, d'altra, el caràcter essencialment privat o, si més no, semipúblic i per a audiències reduïdes dels concerts on figurava aquesta música. Això no era tan sols una decisió voluntària: el febrer de 1953, la interpretació a Barcelona d'una obra d'un altre exiliat republicà, Salvador Bacarisse, fou boicotejada per la meitat del públic assistent¹⁵ i, sis anys més tard —segons ens suggereix José Luis de Delás—, l'estrena catalana del *Nonet* de Gerhard hauria estat envoltada de dificultats emanades de les autoritats civils fins a forçar la probabilitat d'un canvi de sala en comptes de la inicialment programada Casa Gaspar.¹⁶

12. Joaquim HOMS, *Antologia de la música contemporània del 1900 al 1959*, Barcelona, Pòrtic, 2001. Al llarg d'aquestes audicions, Homs va oferir al públic enregistraments del *Quintet de vent* i el *Concert per a piano i orquestra de cordes* (25 de gener de 1955), el *Nonet* (16 d'abril de 1958), la *Primera simfonia* i el *Quartet de corda n. 1* (5 de novembre de 1958) i, finalment, la *Segona simfonia* —amb una audició prèvia a les Joventuts Musicals— i, novament, el *Nonet* (8 de juny de 1960).

13. Joaquim HOMS, *Robert Gerhard y su obra*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 1987, coll. «Ethos Música», núm. 16; *Robert Gerhard i la seva obra*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1991, coll. «Publicacions de la Secció de Música», núm. 35; *Robert Gerhard and his music*, Sheffield, The Anglo-Catalan Society, 2000.

14. Joaquim HOMS, «Robert Gerhard», *Inquietud Artística*, núm. 27 (novembre 1962), p. 3-4.

15. [Xavier] MONTSALVATGE, «Los conciertos», *Destino* (Barcelona), núm. 812 (28 febrer 1953), p. 28-29.

16. Heinz-Klaus METZGER i Rainer RIEHN (ed.), *José Luis de Delás*, Madrid, Universidad de Alcalá, Servicio de Publicaciones, 2001, p. 177. Tanmateix, l'epistolari entre Gerhard i Homs al voltant dels preparatius del concert no recull cap referència a aquesta circumstància. Agraïxo a la professora Helena Martín Nieva (Universitat Ramon Llull) les dades sobre la interpretació del *Nonet* (incloent-hi el fragment de carta que tanca aquest epígraf), així com l'accés a material gràfic relatiu a la presència de la música de Gerhard en les activitats del Club 49.

TAULA 1
*Interpretacions d'obres de Robert Gerhard a Catalunya (1951-1958)*¹⁷

21 abril 1951	Institut Français	«Enemic de les dones» «Els ballaires dins un sac»	Anna Ricci, veu Jordi Giró, piano
25 juliol 1951		«Enemic de les dones» «Els ballaires dins un sac»	Anna Ricci, veu Jordi Giró, piano
25 i 30 novembre 1951 8 juliol 1952 (Girona)	Asociación Musical Estela	«Enemic de les dones» «Els ballaires dins un sac»	Anna Ricci, veu Jordi Giró, piano
12 gener 1952	Casa Bartomeu	«La mort i la donzella» «Enemic de les dones»	Conxita Badia d'Agustí, veu Maria Teresa Balcells, piano
11 juliol 1954	Casa Bartomeu	<i>Concert per a piano i orquestra de cordes</i>	Orquestra Catalana de Camera Jaume Padrós (piano) Dir.: Jacques Bodmer
23 maig 1956	Círculo Cultural Medina	<i>3 impromptus</i>	Jaume Padrós, piano
28 abril 1957	Casa Bartomeu	<i>3 impromptus</i>	Jaume Padrós, piano
16 abril 1958	Club 49	<i>Nonet</i>	Conjunt instrumental Dir.: José Luis de Delás

D'entre aquestes iniciatives per a la recuperació de l'obra gerhardiana a Barcelona, potser la més remarcable siguin els concerts organitzats per l'enginyer Josep Bartomeu i Granell entre 1948 i 1959, celebrats al Jardí dels Tarongers i a altres espais de la seva mansió de Pedralbes; hi esdevingué, per exemple, l'estrena catalana del *Concert per a piano i orquestra de cordes*, compost el 1951 per respondre a un encàrrec de Benjamin Britten. Recordem que en els concerts Bartomeu ja s'havien interpretat algunes cançons de Gerhard anys enrere, i que l'octubre de 1956 es donaria a conèixer *La Merope* de Terradellas, precisament en l'edició preparada pel compositor de Valls ja esmentada.

Juntament amb obres d'Homs, Jaume Padrós, Manuel Valls i Arnold Schönberg, l'estrena del *Concert per a piano i orquestra de cordes* es produí durant el curs 1953-1954 (11 de juliol de 1954), dins d'un cicle íntegrament conformat per obres del mestre vienès i de la seva «escola», i no rebé, fins on ens és conegut, cap reacció crítica pública, i tampoc una acollida, diguem-ne, entusiasta per

17. Les tres taules incloses en aquest article han estat elaborades mitjançant el buidatge de fonts hemerogràfiques barcelonines (*La Vanguardia Española*, *Solidaridad Nacional*, *El Correo Catalán*, *Guia musical*) i madrilenyes (*ABC*, *Ritmo*), així com de programes de mà de les col·leccions conservades, entre d'altres institucions, a la Biblioteca de Catalunya i a l'Orfeó Català.

part del selecte públic congregat, com indica la valoració *a posteriori* publicada pels mateixos organitzadors del cicle:

Enguany no podem dir que el curs Schönberg hagi estat un èxit. Les dificultats d'execució, que han exigut una preparació sovint llarga, han fet que la majoria de les obres interessants s'agombolessin a fi de temporada, i hem arribat a la saturació de les disponibilitats de temps i dels nervis de l'auditori, en el qual s'han produït unes quantes desercions, no prou compensades pels *nous* que han vingut a satisfer una curiositat ben lloable.

A més, per als músics ha resultat un *negoci* pèssim, ja que han hagut d'estudiar moltes obres sense esperança de poder-les tornar a tocar, i encara els ha calgut fer un enorme esforç, perquè no poques vegades les partitures —que en general s'han hagut de llogar, perquè no n'hi havia de publicades— han arribat a darrera hora.

Tot això ha fet que ens quedéssim sense donar al curs tota l'amplitud que havíem imaginat. Per exemple, no hem trobat ningú que volgués executar la «Suite lírica» d'Alban Berg: la majoria dels cors invitats se n'han desdit en veure la partitura. Així mateix, a causa dels ajornaments hem hagut de tornar les parcel·les de la «Serenata» de Schönberg sense haver-la pogut encetar... Però, malgrat tot, ens ha estat possible de fer sentir molta música nova (sovint *nova* de fa trenta anys!).

El programa, doncs, ha estat més vast que concentrat, i si volem analitzar el seu resultat hem de dir que algunes obres han agradat moltíssim i d'altres han *revoltat* el públic, encara que en general han interessat de veres. Però a *dosis massives*, com les hem administrat, més aviat han creat enemics a la música moderna. Tal vegada hem comès un error, però el nostre mètode i el nostre gust pels programes *homogenis* ens han dut en aquest fet!¹⁸

I, com a cloenda del decenni, un esdeveniment prou notable: l'estrena a Catalunya del *Nonet*, rere un intens intercanvi epistolar entre Homs i Gerhard des d'octubre de 1957 fins a abril de 1958, en el qual fou concretant-se un programa en què, finalment —després de descartar-se la possibilitat d'un monogràfic Gerhard en directe i de la interpretació complementària de clàssics de l'avantguarda internacional, com ara Webern (op. 24) i Stravinsky (*Septet*)—, conviurien la interpretació, dues vegades, d'aquest *Nonet* amb l'audició d'enregistraments de la *Primera simfonia* i del *Quartet de corda n. 1*. Tot un triomf, per més que minso, per a la música del compositor de Valls, malgrat algunes angúnies organitzatives d'última hora:

No vulguis saber les dificultats que hem hagut de vèncer per aconseguir portar a terme l'audició amb sis dies de temps i sense disposar prèviament del material. He passat moltes hores pensant en el *Nonet*, però no em sap gens de greu perquè val la pena de pensar-hi, sentir-lo i recordar-lo.¹⁹

18. «Consideracions de fi de curs», a *Curs 1953 a 1954: Arnold Schönberg i la seva escola*, Barcelona, s. e., [1954], s. p.

19. Carta mecanoscrita amb correccions manuscrites de Joaquim Homs a Robert Gerhard (Barcelona, 20 d'abril de 1958), Arxiu Pietat Homs.

TAULA 2
Interpretacions d'obres de Robert Gerhard a Barcelona i Madrid (1963-1968)

26 abril 1963	Pro Musica Nova (Ateneu Barcelonès)	Dos dels 3 <i>Impromptus</i>	Carles Santos, piano
23 novembre 1963	Música Oberta	7 <i>Haiku</i>	Conjunt instrumental Anna Ricci (veu)
9 gener 1964 13 febrer 1964 (Madrid)	Club 49 Ateneo	<i>Quartet de corda</i> n. 2	Cuarteto Clásico de Madrid
7 i 9 febrer 1964	Palau de la Música Catalana	<i>Concerto per a violí</i> <i>i orquestra</i>	O. Municipal de Barcelona Xavier Turull (violí) Dir.: Rafael Ferrer
5 març 1964 (Madrid)	Aula de Música del Ateneo	<i>Quintet de vent</i>	Quinteto de Viento de Madrid
22 maig 1964		<i>Concert for Eight</i>	Conjunt instrumental Dir.: Alain Milhaud
6 juny 1964	Música Oberta	<i>Concert for Eight</i>	Conjunt instrumental Dir.: Alain Milhaud
27 octubre 1964 (Madrid)	II Festival de Música de España y América	<i>Quartet de corda</i> n. 2	Cuarteto Clásico de Radio Nacional
21? desembre 1964	British Institute	<i>Concert per a</i> <i>piano i orquestra</i> (reducció pianística)	X. Turull, violí Àngel Soler, piano ²⁰
13 març 1965	Orfeó Català	«Cançó del ventall»	Anna Ricci, veu Jordi Giró, piano
18 i 20 octubre 1966	Música d'avui al Tinell	<i>Quartet de corda</i> n. 1 i 2	Quatuor Parrenin
22 febrer 1967 (Madrid)	Ateneo	Cançons	Anna Ricci, veu Àngel Soler, piano
5 juny 1967	Música Oberta	<i>Hymnody</i>	Conjunt instrumental Dir.: Alain Milhaud
8 i 10 desembre 1967	Palau de la Música Catalana	<i>Danses de Don Quixote</i>	Orquesta Municipal de Barcelona Dir.: Antoni Ros-Marbà
17 i 18 gener 1968 (Madrid)	Club de Conciertos Festivales de España	<i>Alegrías (suite)</i>	Orquesta Sinfónica de Radiotelevisión Española Dir.: Enrique García Asensio
16 maig 1968	Música Oberta	<i>Hymnody</i>	Conjunt instrumental Dir.: Konstantin Simonovic
21 abril 1969 (Madrid)	Radio Nacional de España Teatro Real	<i>Libra</i>	Grupo Alea Dir.: José María Franco Gil
5 novembre 1969 (Madrid)	Teatro Real	<i>Fantasia</i>	John Williams, guitarra

20. Una fotografia conservada a la Biblioteca de Catalunya (Fons Frederic Mompou M 4989/8, 35) mostra Mompou, Valls i Montsalvatge després d'assistir a una interpretació prèvia del

GERHARD A CATALUNYA AL LLARG DELS ANYS 1960: UNA RECUPERACIÓ DEFINITIVA?

Les activitats musicals del Club 49 i la seva promoció de la música de Gerhard cobraren un nou impuls des del començament de la dècada dels seixanta (v. taula 2), aprofitant l'organització o el suport de diversos cicles de concerts. Aquest fou el cas de «Música oberta», des de 1960, o de «Música d'avui al Tinell», per bé que un dels seus promotors, Josep Maria Mestres Quadreny, no conegué personalment el compositor fins a 1965,²¹ i també el de Joventuts Musicals i el seu altaveu a partir de 1963, el Festival Internacional de Música de Barcelona.

Algunes d'aquestes ocasions adquiriren, també, una significació singular, com ara la tria dels 7 *haiku* com a part del programa musical d'inauguració de *La Ricarda* de Ricard Gomis el novembre de 1963²² o la interpretació, a càrrec d'un conjunt madrileny, del *Segon quartet de corda* el gener de 1964, amb motiu de la qual Montsalvatge va escriure a les pàgines de *La Vanguardia* una de les seves crítiques de tarannà més líric.

[...] conducente a efectos sonoros que hacen pensar en una especie de neo-impresionismo, con repetidas sugerencias que el oído asimila a efectos visuales; puntos de luz de aparición y desaparición instantáneas, líneas fugitivas que se cruzan en el espacio, extrañas formas que se contraen o dilatan, estructuras misteriosas que el timbre de los cuatro instrumentos sugieren y que revelan una habilidad por parte del compositor muy digna de admiración.²³

No hauríem de perdre, però, una perspectiva correcta: aquesta vaguetat estilística es correspon amb un creixent malentès estètic entre els interessos mateixos d'un Montsalvatge en ple procés d'*ajournement* lingüístic i la riquesa i complexitat de la música tardana de Gerhard; la distància cortesa establerta pel compositor gironí en les seves consideracions troba altres moments més radicals, com ara quan considera la possibilitat de caiguda en «lo monstruoso» si Gerhard persistia en l'ús de sonoritats electròniques mitjançant instruments tradicionals, com era —segons Montsalvatge el maig de 1964— l'arriscada aposta del *Concert for eight*.²⁴

Concert per a violí i orquestra, en reducció pianística, per part del mateix duo (Valls, Instituto Laboral, 18 de desembre de 1964).

21. Mestres fou un dels assistents a l'audició d'un enregistrament de la *Segona simfonia* el maig de 1960 (Joventuts Musicals), v. n. 12. Comunicació personal (26 d'abril de 2012).

22. Leticia SÁNCHEZ DE ANDRÉS, «Roberto Gerhard and Ricard Gomis: A long and fruitful friendship», a *Proceedings of the 1st International Roberto Gerhard Conference: May 27-28th 2010*, Huddersfield, University of Huddersfield, Department of Music, Centre for Research in New Music, 2010, p. 28-33.

23. X[avier] M[MONTSALVATGE], «Música abierta patrocinada por el "Club 49" en el Colegio Oficial de Arquitectos», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (12 gener 1964), p. 32.

24. Xavier MONTSALVATGE, «Música castellana de los polifonistas y de los contemporáneos catalanes en la Real Capilla de Santa Águeda», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (24 maig 1964), p. 52.

Altres veus crítiques, potser menys autoritzades, però sens dubte força influents, anaven encara més enllà a mostrar una incomprensió total: en ocasió de l'estrena espanyola del *Concert per a violí i orquestra* el febrer de 1964, el crític de *La Vanguardia* Álvaro Ruibal titllava Gerhard de «compositor malogrado», víctima de la «inflación superrealista» i tan confós com la resta de la seva generació, «envejecida y mustia».²⁵ I les informacions publicades en altres mitjans de comunicació no s'apartaven gens d'una consideració general que rebutjava, alhora, el reconeixement polític de l'exili del compositor²⁶ i l'eclecticisme i «frialdad esquemática» del concert presentat per Xavier Turull.²⁷ Sense entrar a jutjar l'evident manca de coherència de criteris estètics que s'hi reflecteixen, si el *Concert per a violí i orquestra*, compost per Gerhard entre 1942 i 1945, no hagués hagut d'esperar gairebé quinze anys a ser estrenat a Barcelona, una altra cosa crítica fóra...

Però potser no cal que siguem massa severos amb aquestes paraules: és, un altre cop, la discontinuïtat en la recepció de la música de Gerhard el fet més notori a l'hora d'explicar el desencaminament crític, si més no entre els sectors més conservadors del públic, per al qual la catalanitat i els antecedents polítics del compositor no constituïen arguments gaire favorables. En altres mitjans, per contra, és exactament la seva consciència identitària i el seu progressisme intel·lectual —omesos però soterrats en les crítiques de Ruibal o Bayod— els factors determinants per a la valoració positiva d'aquest *Concert per a violí i orquestra*, tot i la seva evident obsolescència. Així, Sebastià Benet, des de les pàgines de *Serra d'Or*, ens en dóna una perspectiva radicalment diferent: ens referim de debò a la mateixa composició quan hi llegim que la distingeix «un criteri musical molt clar i equilibrat, agosarat i segur, ple de fantasia i força [...] el qual reuneix les millors qualitats de Bartók i Berg i hi afegeix una llum latina i una brillantor mediterrània?»²⁸

D'altra banda, què s'esdevenia amb la música de Gerhard fora de Barcelona? Massa allunyat per erigir-se com un model efectiu, massa «modern» per ser realment «avantguardista» —i sense el contradictori estímul de la seva condició catalana—, no ens estranyarà gaire que la presència del compositor a Madrid no sigui, en aquests anys, res més que una anècdota, tot i que alguns mitjans, com ara la revista *Índice* el desembre de 1956, es lamentessin públicament del desconeixement d'un compositor celebrat a la resta d'Europa i del món occidental, com demostrava un recent número monogràfic de la revista *The Score*.²⁹ Ni tan sols en-

25. Álvaro RUIBAL, «El primer concierto de invierno de la Orquesta Municipal», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (9 febrer 1964), p. 43.

26. «Robert Gerhard, por una serie de vicisitudes y llevado también por su característica personal, ha partido de nuestro suelo [...]», Rosendo LLATES, «Pedrell y Schoenberg - Gerhard, popular y erudito», *El Correo Catalán* (Barcelona) (15 febrer 1964), p. 10.

27. R. BAYOD Y SERRAT, «En el Palacio de la Música - Xavier Turull, con la Orquesta Municipal», *Solidaridad Nacional* (Barcelona) (11 febrer 1964), p. 14.

28. Sebastià BENET, «L'actualitat musical: els concerts d'hivern de l'Orquesta Municipal de Barcelona», *Serra d'Or* (Barcelona), any VI, núm. 5 (maig 1964), p. 36-39, concretament p. 36.

29. «Revelación, en el extranjero, de un compositor español», *Índice* (Madrid), núm. 95-96 (novembre-desembre 1956), p. 31.

tre les activitats del grup madrileny d'avantguarda més actiu, l'Aula de Música de l'Ateneo de Madrid³⁰ —on es reunien, entre d'altres, Luis de Pablo, Cristóbal Halffter o Ramón Barce—, no hi havia lloc per a la música de Gerhard, de la qual només el seu *Quintet per a instruments de vent*, de 1928, arribà a sentir-s'hi el març de 1964,³¹ sense que se l'hi dediqués, com sí que fou el cas per a altres compositors espanyols de la seva generació, cap sessió d'estudi específica.

Des d'una perspectiva més personal, la situació no era gaire diferent: Halffter, en les seves tasques com a director d'orquestra, només va programar una obra de Gerhard durant aquests anys —*Pedrelliana*, el 2 de novembre de 1967, i a Londres, dirigint la New Philharmonia Orchestra; Luis de Pablo no va incloure cap composició gerhardiana en el seu catàleg de música contemporània publicat el 1968,³² i l'última obra del nostre compositor que Barce comentà en la seva revisió de la *Guía de la música contemporánea*, publicada el 1966, és, precisament..., un «vell» amic, el *Concert per a violí i orquestra*.³³ A altres riberes, la possible distinció conceptual, estètica i identitària entre música catalana i espanyola (o, més aviat, madrilenya) es difuminava subtilment: quan el 28 de maig de 1968, Leonardo Balada³⁴ dirigí un concert de «Música contemporània espanyola» al Carnegie Hall de Nova York, hi figuraven compositors arrelats a Madrid (Bernaola, Halffter, Tomás Marco) i d'altres de catalans o estretament lligats a Catalunya (Mestres Quadreny, Hidalgo, Balada), sota l'ombra protectora de Gerhard i dels seus 7 *haiku*, música realment contemporània..., dels seus pares, ja que foren composts el 1922.

La pobra familiaritat amb la música de Gerhard a Espanya i a Catalunya no es va resoldre amb l'enregistrament de la *Primera simfonia* i de les *Danses de Don Quixote* com a part de l'«Antologia Històrica de la Música Catalana», editada per Edigsa el 1966 i que rebé un dels premis Joventuts Musicals a la convocatòria del II Gran Premi del Disc Català, i ni tan sols l'infuctuós projecte de publicació, preparat per Homs, dels assajos del compositor a l'editorial Aymà —tot i anunciar-se com a imminent al llarg de l'estiu de 1968 amb el títol de *Fruits i apunts d'un compositor*—, hauria pogut alleujar aquesta ignorància: darrere s'amagava un joc d'oblits i de silencis que recorria la historiografia musical en aquests anys.

30. És molt significatiu que un dels impulsors dels joves compositors madrilenys d'aquests anys, el crític musical Enrique Franco, ni tan sols esmenti Gerhard quan fa balanç de l'activitat dels autors exiliats després de la Guerra Civil. Enrique FRANCO, «Veinte años de música española», *La Es-tafeta Literaria* (Madrid), núm. 168 (1 maig 1959), p. 8-9.

31. La programació a l'Ateneo de Madrid del *Segon quartet de corda* (13 de febrer de 1964) i d'algunes cançons per part d'Anna Ricci (22 de febrer de 1967) tingué lloc fora de les activitats de l'Aula de Música.

32. Luis de PABLO, *Aproximación a una estética de la música contemporánea*, Madrid, Ciencia Nueva, 1968.

33. Manfred GRÄTER, *Guía de la música contemporánea*, Madrid, Taurus, 1966, p. 104-106.

34. Cinc anys enrere, Balada havia donat notícia de l'èxit de les composicions simfòniques de Gerhard als Estats Units. Leonardo BALADA, «Nueva York: Roberto Gerhard, el compositor catalán que recibe el reconocimiento de Europa y América», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (9 abril 1963), p. 27.

Únicament profundes discrepàncies ideològiques i estètiques, i la manca afegida de referències reals recents de la seva música, poden explicar l'absència de Gerhard en llibres tan significatius com ara la *Historia de la música española contemporánea* (1958), de Federico Sopena,³⁵ o bé *La música y los músicos españoles en el siglo XX* (1963), d'Antonio Fernández-Cid.³⁶ No era, tanmateix, una circumstància exclusivament espanyola —potser hi surava la qüestió: qui ha d'encarregar-se (catalans, espanyols, anglesos...), d'en Gerhard?—, si tenim en compte que la segona edició de *The Music of Spain* de Gilbert Chase deixava de banda tota la seva música composta després de 1937,³⁷ per bé que sí que s'hi incloïen consideracions actualitzades sobre la música catalana i l'exili republicà fins al moment d'edició del llibre, el 1958.

Àdhuc en contextos molt més propers, hi persistia la malfiança: Manuel Valls enllestí Gerhard en dues pàgines en la seva monografia *La música catalana contemporània* (1960), i només n'hi dedicà quatre en la no gaire posterior *La música española después de Manuel de Falla* (1962). De fet —i s'hi apunta una altra vegada l'esmentada incomoditat identitària—, per a Valls, Gerhard es mostrava molt «allunyat de la immanència dels problemes estètics»³⁸ del país, fins al punt de merèixer el qualificatiu d'«apàtrida»,³⁹ i havia de ser valorat segons els mateixos criteris de qüestionable identitat «racial» de la seva música i de sacrifici de la Bellesa a l'altar de la Forma que ja es van exposar en el vell i ben conegut debat entre Gerhard i Millet en les pàgines de *Mirador* al voltant de 1930.

Gerhard, en su posición de músico adscrito al atonalismo vienés, ha evolucionado desde los principios iniciales de este régimen de composición hasta una problemática sonora producto de su particular experiencia. En ella apreciamos, junto con la calidad de su «oficio», la síntesis conceptual alcanzada con la que obtiene un producto musical, cuya pureza entraña con frecuencia, debido a su concentrado intelectualismo, cierta aridez y sequedad expositiva que a su vez se traduce en un uniformismo auditivo en el que se diluye la personalidad de su autor, que en consecuencia resulta irreconocible.⁴⁰

35. Federico SOPEÑA, *Historia de la música española contemporánea*, Madrid, Rialp, 1958. Posteriorment, Sopena acceptaria la música de Gerhard com una «respuesta correcta» a l'hora de conciliar la severitat estructural dodecafònica i l'expressivitat musical. Federico SOPEÑA, «Obras de Roberto Gerhard», *ABC* (Madrid) (5 gener 1966), p. 88.

36. Antonio FERNÁNDEZ-CID, *La música y los músicos españoles en el siglo XX*, Madrid, Cultura Hispánica, 1963.

37. Gilbert CHASE, *The Music of Spain*, Nova York, Dover, 1958, p. 170.

38. Manuel VALLS, *La música catalana contemporània*, Barcelona, Selecta, 1960, coll. «Biblioteca Selecta», núm. 283, p. 140.

39. «A l'hora de fer balanç dels resultats de l'adopció del sistema atonal citat, és indiscutible que el guany en puresa de l'expressió sonora és cert, però no és menys veritat que l'obra perd caràcter i es despersonalitza per oferir-nos, en resum, un experiment musical que, a força de voler ésser universal, resulta a voltes apàtrida», Manuel VALLS, *La música catalana contemporània*, Barcelona, Selecta, 1960, coll. «Biblioteca Selecta», núm. 283, p. 142.

40. Manuel VALLS, *La música española después de Manuel de Falla*, Madrid, Revista de Occidente, 1962, p. 156.

La mort de Gerhard, el gener de 1970, suposà un efímer reconeixement en els mitjans de comunicació i auditoris, sobretot a Barcelona: *La Vanguardia* (aleshores encara *La Vanguardia Española*) li dedicà una pàgina sencera, en la qual Homs, Mompou, Montsalvatge i Valls lloaren, sense reserves, la seva figura,⁴¹ i *Serra d'Or* i *Guia Musical* van acollir assajos d'Homs *in memoriam* de Gerhard,⁴² compartint, en la primera revista, l'espai de la pàgina amb la necrològica de Jaume Pahissa per Manuel Valls, en una mena de fi metafòrica d'una era de la música catalana, si fem cas omís de la longevitat de Pau Casals...

Però un altre cop, els camins de la música de Gerhard a Catalunya no eren pas rectes: tret de l'homenatge privat que li va consagrar el fidelíssim Club 49 el març de 1970,⁴³ la interpretació d'algunes de les seves obres durant el posterior Festival Internacional de Música, la tardor d'aquell any, no va transcórrer sense esglais: la *Tercera simfonia* hagué de ser ajornada un dia —fins al 27 d'octubre— arran de «problemes tècnics» amb l'instrumentari electrònic, i dues de les obres inicialment previstes en un concert monogràfic (*Concerto for Eight* i *Libra*) es van «despenjar» del programa davant la impossibilitat d'assolir-ne una versió mínimament adequada. Encara més significatiu: aquest concert es produí, segons reconeix la crítica, en un Palau desatent i gairebé desèrtic...⁴⁴

No hi havia ja, doncs, lloc per a Gerhard en la música catalana? Havia esdevingut només un referent històric, com mantenia Sebastià Benet en un article publicat a *Serra d'Or* el desembre de 1970 amb motiu de l'esmentada interpretació de *Collages*, la seva tercera simfonia?

Robert Gerhard, recentment desaparegut a l'exili, ha estat el valor més sòlid en la creació catalana dels darrers anys, al nivell de la maduresa. Gerhard, deixeble de Schönberg, ha continuat la línia de la «gran música» amb una dedicació exemplar, i ha revelat unes facultats creadores de primera categoria, sobre la base d'un ofici sense falles. Escoltant la *Simfonia núm. 3, collages* per a orquestra i banda electrònica, tenia la impressió de presenciar un esforç heroïc, sobrehumà, apellant a tots els recursos, per tal de salvar l'existència de la «música». Per a mi Gerhard ha estat un dels últims grans valors de la música en el seu sentit tradicional, i àdhuc ha dedicat sincers esforços a la recerca de noves idees. Ha fet més d'allò que podríem demanar a un home de

41. Xavier MONTSALVATGE, «Robert Gerhard, músico racial y universalista»; Joaquín HOMS, «In memoriam»; Federico MOMPOU, «Mi lejana amistad con Gerhard»; Manuel VALLS, «Un compositor de primera línea»; Xavier BENGUEREL, «Una injusticia que es preciso corregir», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (11 gener 1970), p. 31.

42. Joaquim HOMS, «Record de Robert Gerhard», *Serra d'Or* (Barcelona), any XII, núm. 125 (15 febrer 1970), p. 69-71, i «Robert Gerhard (1896-1970)», *Guia Musical*, núm. 11 (17 gener 1970), p. 14 i 16.

43. Barcelona (capella de Santa Àgata), 11 de març de 1970. Àngel Soler hi interpretà els *Dos apunts* i els *3 impromptus*, i un conjunt instrumental dirigit per Eugeni Gassull, els *7 haiku* (amb la soprano Maria del Carmen Bustamante) i *Libra*.

44. SOLIUS (pseudònim de Xavier Montsalvatge), «Audició-homenaje a la memoria de Robert Gerhard», *La Vanguardia Española* (Barcelona) (8 octubre 1970), p. 51.

la seva generació (1896-1970), i moltes de les seves obres hauran d'estar presents en una veritable antologia musical del segle XX.⁴⁵

Per al públic assidu del Palau de la Música Catalana al llarg de la temporada 1969/1970 no hi havia gaires dubtes: Gerhard no pertanyia al seguit de compositors que, a judici seu, millor representaven «la tradició musical catalana», i el depassaven amb escreix altres noms cogeneracionals més propers (Mompou, Montsalvatge, Casals) i àdhuc de més joves, com ara Josep Maria Mestres Quadreny.⁴⁶ L'exclusió del compositor de la mostra «Una dècada de música catalana», exhibida al mateix Palau l'octubre de 1970, confirmava —tot i l'afirmació del comissari, Manuel Valls, de no comportar cap judici de valor—⁴⁷ el fet que, juntament amb Mompou i Blancafort, Gerhard no era, per a bona part del món musical català, sinó un creador depassat per la marxa històrica de la música del país i per la caducitat i manca de continuïtat del seu possible magisteri:

Gerhard ha portat al límit de la perfecció i de síntesi, en aquests últims anys, el desenvolupament molt personal de les possibilitats potenciades en la normativa serial. En l'esmentada via, arriba a solucions d'un atematisme total, emmarcades en una suggestiva sonoritat. Cal subratllar el fet, perquè vol dir que, en mans de Gerhard, el cànon dodecafònic, que per a alguns ha constituït una confortable acadèmia, ha estat un trampolí per a fer insòlites especulacions amb el so.⁴⁸

La «batalla per Gerhard», però, no estava encara del tot perduda. Malgrat la molt parca presència d'interpretacions de les seves obres a Barcelona durant els darrers anys del franquisme (v. taula 3) i l'ambigüitat o el rebuig dels crítics musicals més influents a la ciutat comtal,⁴⁹ el valor simbòlic del compositor no deixà de créixer de manera gradual fins a la transició: el primer concert del nou Grup Instrumental Català (Barcelona, Fundació Joan Miró, 31 de gener de 1977) fou

45. Sebastià BENET, «El meu festival», *Serra d'Or* (Barcelona), any XII, núm. 135 (15 desembre 1970), p. 124.

46. «Enquesta musical», *Guia Musical* (Barcelona), núm. 6/7 (20 novembre 1970), p. 4-24, concretament p. 14-17.

47. Manuel VALLS, «Una dècada de música catalana», a *Una dècada de música catalana: 1960-1970: Barcelona, octubre 1970*, catàleg de l'exposició organitzada per Joventuts Musicals i el VIII Festival Internacional de Música de Barcelona, Barcelona, s. e. [Juventudes Musicales], 1970, p. 3-5, concretament p. 4. Aquest text fou parcialment reproduït a *Guia Musical*, núm. 5 (13 novembre 1970), p. 8-9 [«Una dècada de música catalana 1960-1970»], i també, sota la seva forma original com a conferència inaugural de la mostra (Barcelona, Saló de Cent, 25 de setembre de 1970), publicat a Manuel VALLS, *La música en el món d'avui i altres assaigs*, Palma de Mallorca, Moll, 1971, col·l. «Raixa», núm. 86, p. 125-137.

48. Manuel VALLS, *La música en el món d'avui i altres assaigs*, Palma de Mallorca, Moll, 1971, col·l. «Raixa», núm. 86, p. 131.

49. Fenomen de què m'ocupo a l'epígraf «Robert Gerhard in the latter Francoism (1968-1975): a glance through the music critic in Barcelona» de l'article origen d'aquest text. (Vegeu nota inicial.)

TAULA 3
Interpretacions d'obres de Robert Gerhard a Barcelona (1971-1975)

8 febrer 1973	Collegi d'Arquitectes British Institute	<i>DNA in reflection</i>	
10 octubre 1973	Club 49	<i>7 Haiku</i> [<i>Libra</i>] ⁵⁰	Conjunt Català de Música Contemporània Maria del Carme Decamp, veu Dir.: Isidoro García Polo
13 agost 1974	Serenates al Barri Gòtic	Cançons	M. del Carme Decamp, veu Carme Poch, piano
25 octubre 1974	Festival Internacional de Música de Barcelona	<i>Gemini</i>	Nona Liddell, violí John Constable, piano
9 setembre 1975	Serenates al Barri Gòtic	<i>Dos apunts</i>	Carles Santos, piano

concebut com a homenatge explícit a Gerhard, del qual fou interpretada *Libra*, per part dels autors que hi eren representats: Joaquim Homs (*Sagitari*), Josep Cercós (*Text, context i pretext*), Josep Maria Mestres Quadreny (*Homenatge a Robert Gerhard*), Andrés Lewin-Richter (*Collage*) i Anna Bofill (*Quartet*). I tan sols dos mesos més tard les Jornades de Treball del Congrés de Cultura Catalana a Palma reclamaven com a objectiu prioritari la difusió de l'obra musicogràfica del compositor.⁵¹ Es trepitjava, pots ser, ja amb fermesa el camí d'una tasca sempre endarrerida: la definitiva recuperació de Gerhard per a la cultura del seu propi país?

CONCLUSIÓ OBERTA AL FUTUR

En el primer paràgraf de la introducció, datada a Barcelona el 1936 i publicada en el seu català original, de l'edició de *La Merope* de Terradellas, afirmava Robert Gerhard: «El Departament de Música de la Biblioteca de Catalunya, en publicar l'òpera *Merope*, de Terradellas, creu [...] donar compliment a un deure de cultura i patriotisme com el que ha promogut en la majoria de les nacions cultes l'edició crítica dels monuments del patrimoni musical respectiu.»⁵² Fa sis anys, el Centre per a la Promoció i Difusió del Patrimoni Musical Català es va posar sota la tutela simbòlica del compositor; tanmateix, si això ha de ser quelcom més que fer-ne una patum venerable, és necessari liquidar el deute contret amb Gerhard a Catalunya: encara s'han de consultar els seus escrits a l'antologia anglesa editada

50. *Libra* fou finalment substituïda per l'*Impromptu per a 10 instruments* d'Homs.

51. *Congrés de Cultura Catalana: Resolucions*, vol. 2, Barcelona, Curial et al., 1978, p. 240. 3 v.

52. Domingo TERRADELLAS, *La Merope*, ed. de Roberto Gerhard, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, Biblioteca Central, 1951, p. [VII].

per Meirion Bowen el 2000 —fins i tot, alguns escrits publicats originalment en català—⁵³ i cal urgentment actualitzar (incorporant-hi la documentació treta a la llum durant les dues darreres dècades dels arxius Gerhard a Valls i Cambridge i les noves aportacions musicològiques)⁵⁴ la biografia d'Homs i l'acostament personal de Mestres Quadreny, publicat el 2011, juntament amb la reedició de part de la seva producció simfònica i de cambra.⁵⁵

Ens manquen, per sobre de tot, estudis analítics aprofundits sobre àmplies àrees del seu catàleg i una renovació discogràfica que completi el nostre coneixement, a hores d'ara parcial, de la seva música, l'interès per la qual —corroborat per les successives Robert Gerhard Conferències dutes a terme a Huddersfield (2010), Barcelona (2012) i Alcalá de Henares (2013) [*www.robertogerhard.com*]— no sembla haver tingut el mateix ressò en el si de la musicologia catalana. Tant de bo l'horitzó proper del 2020, quan es commemorarà el cinquantè aniversari de la mort del compositor, sigui l'esperó necessari per donar a Gerhard el lloc que li correspon en la cultura de la modernitat a Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- ADKINS, Monty; RUSS, Michael. *The Roberto Gerhard companion*. Aldershot: Ashgate, 2013.
- BALADA, Leonardo. «Nueva York: Roberto Gerhard, el compositor catalán que recibe el reconocimiento de Europa y América». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (9 abril 1963), p. 27.
- BAYOD Y SERRAT, R. «En el Palacio de la Música - Xavier Turull, con la Orquesta Municipal». *Solidaridad Nacional* [Barcelona] (11 febrer 1964), p. 14.
- BENET, Sebastià. «L'actualitat musical: els concerts d'hivern de l'Orquestra Municipal de Barcelona». *Serra d'Or* [Barcelona], any VI, núm. 5 (maig 1964), p. 36-39.
- «El meu festival». *Serra d'Or* [Barcelona], any XII, núm. 135 (15 desembre 1970), p. 124.
- BENGUEREL, Xavier. «Una injustícia que es preciso corregir». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (11 gener 1970), p. 31.
- CHASE, Gilbert. *The Music of Spain*. Nova York: Dover, 1958, p. 170.
- «Consideracions de fi de curs». A: *Curs 1953 a 1954: Arnold Schönberg i la seva escola*. Barcelona: s. e., [1954].
- Congrés de Cultura Catalana: Resolucions*. Barcelona: Curial et al., 1978. 3 v.

53. Robert GERHARD, *Gerhard on music: Selected writings*, ed. de Meirion Bowen, Aldershot, Ashgate, 2000.

54. De les quals destaquen, ambdues molt recents, Leticia SÁNCHEZ DE ANDRÉS, *Pasión, desarraigo y literatura: El compositor Robert Gerhard*, Madrid, Antonio Machado Libros, Fundación Scherzo, 2013, coll. «Musicalia Scherzo», núm. 12, i Monty ADKINS i Michael RUSS (ed.), *The Roberto Gerhard companion*, Aldershot, Ashgate, 2013.

55. Josep Maria MESTRES QUADRENY, *Vida i obra de Robert Gerhard*, Barcelona, Centre Robert Gerhard, 2011.

- «Enquesta musical». *Guia Musical* [Barcelona], núm. 6/7 (20 novembre 1970), p. 4-24, concretament 14-17.
- FERNÁNDEZ-CID, Antonio. *La música y los músicos españoles en el siglo xx*. Madrid: Cultura Hispánica, 1963.
- FRANCO, Enrique. «Veinte años de música española». *La Estafeta Literaria* [Madrid], núm. 168 (1 maig 1959), p. 8-9.
- GAN QUESADA, Germán. «From 'prodigal son' to 'spiritual guide': Robert Gerhard and his music during the Francoism (1945-1975)». A: *Proceedings of the Third International Roberto Gerhard Conference*. Huddersfield: Centre for Research in New Music: Department of Music: University of Huddersfield, 2014. [En premsa]
- GERHARD, Robert. *Gerhard on Music: Selected writings*. Ed. de Meirion Bowen. Aldershot: Ashgate, 2000.
- GRÄTER, Manfred. *Guía de la música contemporánea*. Madrid: Taurus, 1966, p. 104-106.
- HOMS, Joaquim. «Robert Gerhard». *Inquietud Artística*, núm. 27 (novembre 1962), p. 3-4.
- «In memoriam». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (11 gener 1970), p. 31.
- «Robert Gerhard (1896-1970)». *Guia Musical*, núm. 11 (17 gener 1970), p. 14 i 16.
- «Record de Robert Gerhard». *Serra d'Or* [Barcelona], any XII, núm. 125 (15 febrer 1970), p. 69-71.
- *Robert Gerhard y su obra*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 1987. (Ethos Música; 16)
- *Robert Gerhard i la seva obra*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1991. (Publicacions de la Secció de Música; 35)
- *Robert Gerhard and his music*. Sheffield: The Anglo-Catalan Society, 2000.
- *Antología de la música contemporània del 1900 al 1959*. Barcelona: Pòrtic, 2001.
- LLANO, Samuel. «Polifonías del exilio: disidencia y heteroglosia en *Flamenco* (1943) de Robert Gerhard». A: SÁNCHEZ DE ANDRÉS, Leticia; PRESAS, Adela (ed.). *Música, ciencia y pensamiento en España e Iberoamérica durante el siglo xx*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid. CSPIM, 2013, p. 387-413.
- LLATES, Rosendo. «Pedrell y Schoenberg - Gerhard, popular y erudito». *El Correo Catalán* [Barcelona] (15 febrer 1964), p. 10.
- MESTRES QUADRENY, Josep Maria. *Vida i obra de Robert Gerhard*. Barcelona: Centre Robert Gerhard, 2011.
- METZGER, Heinz-Klaus; RIEHN, Rainer (ed.). *José Luis de Delás*. Madrid: Universidad de Alcalá. Servicio de Publicaciones, 2001.
- MOMPOU, Federico. «Acerca del *Don Quijote* de Roberto Gerhard». *Clavileño*, núm. 5 (setembre-octubre 1950), p. 54-56.
- «Mi lejana amistad con Robert Gerhard». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (11 gener 1970), p. 31.
- MONTALVATGE, [Xavier]. «Momento musical». *Destino* [Barcelona], núm. 571 (17 juliol 1948), p. 20.
- MONTALVATGE, X[avier]. «La obra de Robert Gerhard en los últimos diez años». *Destino* [Barcelona], núm. 576 (21 agost 1948), p. 19.
- MONTALVATGE, Javier. «Arnold Schoenberg o la música "atomizada"». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (25 juliol 1951), p. 2.

- MONTSalvatGE, [Xavier]. «Los conciertos». *Destino* [Barcelona], núm. 812 (28 febrer 1953), p. 28-29.
- M[ONTSALVATGE], X[avier]. «Música abierta patrocinada por el “Club 49” en el Colegio Oficial de Arquitectos». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (12 gener 1964), p. 32.
- MONTSalvatGE, Xavier. «Música castellana de los polifonistas y de los contemporáneos catalanes en la Real Capilla de Santa Águeda». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (24 maig 1964), p. 52.
- MONTSalvatGE, Xavier. «Robert Gerhard, músico racial y universalista». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (11 gener 1970), p. 31.
- MONTSalvatGE, Xavier. *Papeles autobiográficos: Al alcance del recuerdo*. Madrid: Fundación Banco Exterior, 1988. [Ed. catalana: *Papers autobiogràfics: A l'abast del record*. Barcelona: Destino, 1991]
- «Música: Primeras audiciones de obras sinfónicas». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (18 març 1949), p. 10.
- PABLO, Luis de. *Aproximación a una estética de la música contemporánea*. Madrid: Ciencia Nueva, 1968.
- «Revelación, en el extranjero, de un compositor español». *Índice* [Madrid], núm. 95-96 (novembre-desembre 1956), p. 31.
- R[ODRIGO], J[oaquín]. «El XXIX Festival de la Sociedad Internacional de Música Contemporánea». *Música* [Madrid], núm. 12-13 (segon trimestre 1955), p. 155-164.
- RUIBAL, Álvaro. «El primer concierto de invierno de la Orquesta Municipal». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (9 febrer 1964), p. 43.
- SÁNCHEZ DE ANDRÉS, Leticia. «Roberto Gerhard and Ricard Gomis: A long and fruitful friendship». A: *Proceedings of the 1st International Roberto Gerhard Conference: May 27-28th 2010*. Huddersfield: University of Huddersfield. Department of Music. Centre for Research in New Music, 2010, p. 28-33.
- *Pasión, desarraigo y literatura: El compositor Robert Gerhard*. Madrid: Antonio Machado Libros: Fundación Scherzo, 2013. (Musicalia Scherzo; 12)
- SOLIUS (pseudònim de Xavier Montsalvatge). «Audición-homenaje a la memoria de Robert Gerhard». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (8 octubre 1970), p. 51.
- SOPEÑA, Federico. *Historia de la música española contemporánea*. Madrid: Rialp, 1958.
- «Obras de Roberto Gerhard». *ABC* [Madrid] (5 gener 1966), p. 88.
- TERRADELLAS, Domingo. *La Merope*. Ed. de Roberto Gerhard. Barcelona: Diputación Provincial de Barcelona: Biblioteca Central, 1951.
- VALLS, Manuel. «L' hora actual de la música catalana». *Ariel*, any II, núm. 14 (desembre 1947), p. 130-131.
- *La música catalana contemporània*. Barcelona: Selecta, 1960. (Biblioteca Selecta; 283)
- *La música española después de Manuel de Falla*. Madrid: Revista de Occidente, 1962, p. 156.
- «Un compositor de primera línea». *La Vanguardia Española* [Barcelona] (11 gener 1970), p. 31.
- «Una dècada de música catalana». A: *Una dècada de música catalana: 1960-1970: Barcelona, octubre 1970*. Catàleg de l'exposició organitzada per Joventuts Musicals i el

- VIII Festival Internacional de Música de Barcelona. Barcelona: s. e. [Juventudes Musicales], 1970, p. 3-5.
- VALLS, Manuel, «Una dècada de música catalana 1960-1970». *Guia Musical*, núm. 5 (13 novembre 1970), p. 8-9.
- *La música en el món d'avui i altres assaigs*. Palma de Mallorca: Moll, 1971. (Raixa; 86)
- *Entreactes de concert*. Barcelona: Pòrtic, 1973. (Llibre de Butxaca; 84)